

Sænk aldrig farten

FOTO: SØREN SOLKÆR STARBIRD

Af ANNA LIBAK

»ENGANG lovede man hinanden evig troskab og mente det. I dag lover man stadig hinanden evig troskab, men det, man i virkeligheden siger, er: Jeg kan ikke love dig, at du vil være gift med mig om et år, men jeg kan love dig, at hvis du har været gift med mig, bliver det lettere for dig at finde en anden bagefter.«

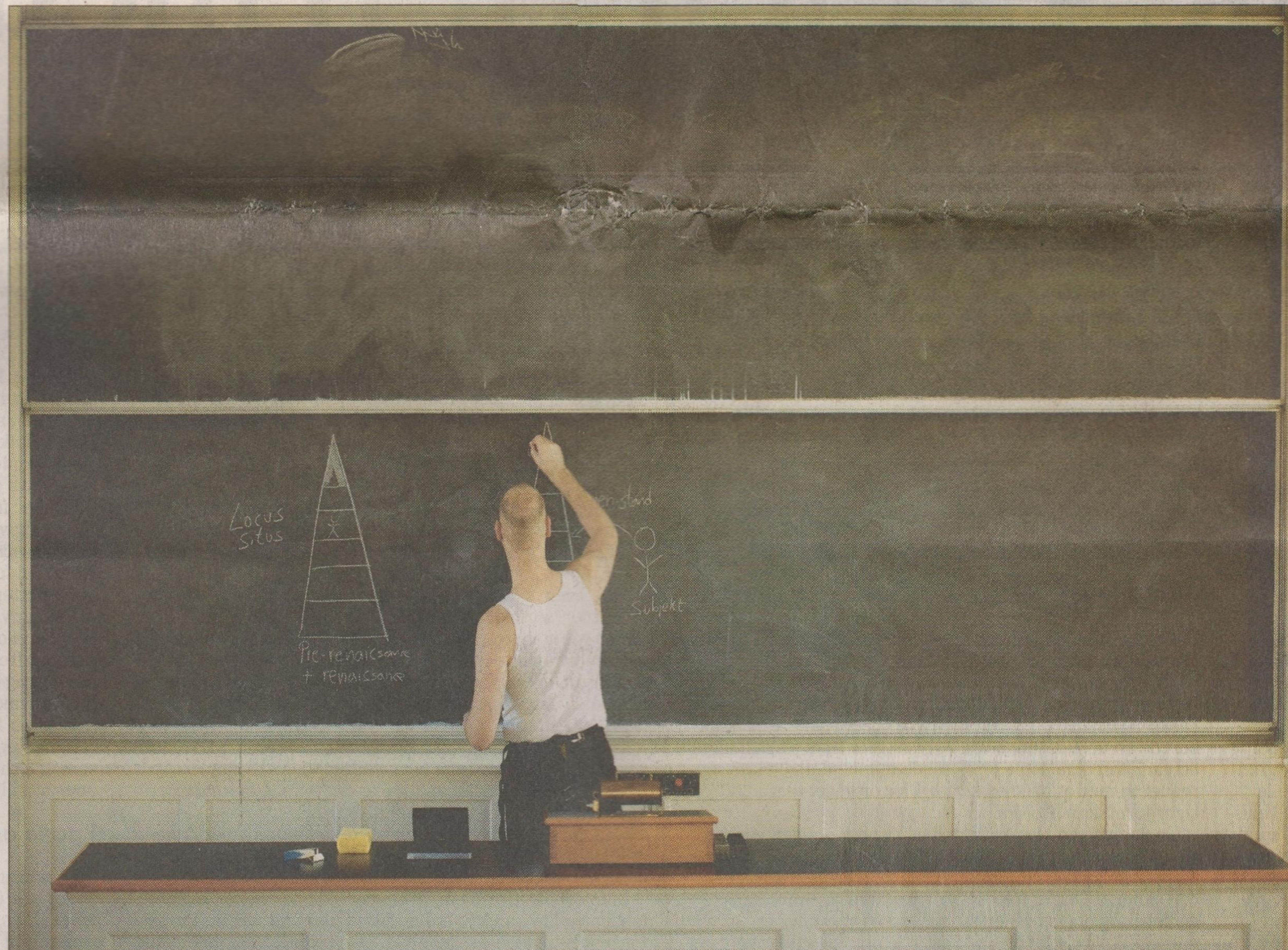
Ordene kommer fra filosofen Anders Fogh Jensen, der i tre år på Københavns Humanistiske Fakultet har arbejdet på sin ph.d.-afhandling om det, han kalder Projektsamfundet.

Og nej, det er ikke en afhandling, som beskæftiger sig med forholdet mellem mænd og kvinder i det moderne samfund. Hans analyse er langt bredere: flygtigheden er blevet et grundvilkår. I krig er den klassiske hær erstattet af små mobile enheder, der opererer som guerillaer; i skolen arbejder man tværfagligt med gruppeprojekter; i arkitekturen skaber man store åbne rum med flytbare skillevægge og møbler på hjul; på diskotekerne danser man hellere hver for sig end parvis; og på arbejde er man ansat på korttidskontrakt.

»Vikarbureauerne har kronede dage, og der bliver flere og flere midlertidige stillinger, hvor midlertidigheden er permanent,« siger han. »Vi kan tage universiteterne som eksempel: her på KUA har vi i årevis haft ansættelsesstop, men man kan stadig blive ekstern lektor i en undervisningsstilling et halvt år frem – med potentiel mulighed for forlængelse. Eller man bliver lektorvikar, men man er ikke vikar for nogen, for undtagelsen er permanent, indtil den ophører. Virksomhederne tilbyder ikke længere sikkerhed i ansættelsen: nej, de lover kun, at hvis du har været ansat hos os, så bliver din chance større for at finde noget bagefter.«

Og ifølge Anders Fogh Jensen er der ikke nogen sikker måde at skaffe sig en fastansættelse på. Man må selv regne det ud. »Det bliver i højere grad op til den enkelte medarbejder at regne ud, hvad han skal gøre for at få en ny stilling, når den nuværende ophører,« siger Anders Fogh Jensen. »Kun én ting er sikker: han kan ikke nøjes med at opfylde de formelle krav, hvis han vil videre i systemet. Sådan har det altid været i teaterbranchen. Der er det jo heller ikke nok, at du kan sige de rigtige replikker i stykket. Hvis du vil hyres til en ny forestilling, skal du også være en succes. I dag gælder det også mange andre brancher – også for mig som ph.d. Hvis jeg kun laver min ph.d., kommer jeg ikke videre. Det er alt det, jeg laver udenom, som har betydning: er jeg god til at undervise, har jeg et netværk til andre forskere i et hav af lande, skriver jeg videnskabelige artikler ved siden af og så videre. Kravene er ikke eksplicitte; ofte er de ikke formuleret. Og det er kun den medarbejder, som forstår, at han ikke bare skal arbejde efter reglerne, men overskride og udvide dem, der får lov at blive.«

Og man skal ikke have talt længe med Anders Fogh Jensen, før man bliver helt svimmel over al den ubestændighed. For det er skam ikke kun samfundets borgere, der ustanselig skal være parate til at udforske og inddæmme nyt territorium: det samme gælder institutionerne. Skolen tilbyder livslang læring. Hospitalet behandler ikke længere kun de syge, men også de raske i store screeningsprogrammer. Arbejdet er flyttet ind i hjemmene ved hjælp af moderne kommunikationsmidler. Hjemmet er flyttet ind på

Anders Fogh Jensen om det moderne arbejdsmarked: » Kravene er ikke eksplicitte; ofte er de ikke formuleret. Og det er kun den medarbejder, som forstår, at han ikke bare skal arbejde efter reglerne, men overskride og udvide dem, der får lov at blive.«

arbejdet med pottedplanter, familiefotos og kager til kaffen med kollegerne. Alt og alle skal være i stand til det hele konstant.

»Ser du fodbold?« spørger Anders Fogh Jensen. »Måske kan jeg bedst sammenligne det med fodboldsystemets udvikling til det, man kalder Hollandsk Totalfodbold. På et tidspunkt eksperimenterede man med at ændre det klassiske fodboldspil. I stedet for at hver spiller fik tildelt en zone, som han var ansvarlig for eller bestemte modstandere, han skulle dække op, prøvede man at udkonkurrere det faste, stive system gennem totalbevægelse. Pludselig løb forsvareren op, mens angriberen slentrede ned på midtbanen, og midtbanen drog i forsvar, så ingen vidste, hvem der var hvor. Andre forsøgte sig med en libero, forsvarers frie mand, der ligger nede bagved og er klar til uventede manøvrer. Pludselig blev alle liberoer. Det er projektsamfundet. Et samfund af liberoer.«

– Men man spiller da stadig klassisk fodbold?

»Ja, for det virkede ikke. Spillerne var ikke intelligente nok til, at det kunne fungere. Det blev højst til noget fleksibilitet mellem kæderne.«

Overskrid grænserne

– Men jeg kan nu godt blive i tvivl om, hvorvidt vi borgere generelt er intelligente nok til det omstillingsparate samfund. Det lyder lidt som et turbokapitalistisk skræmmescenario, hvor alt er underordnet evnen til at præstere det sublime på arbejdsmarkedet?

»Det er for skarpt trukket op. Det er selvfølgelig rigtigt, at globaliseringen har skabt meget

større krav til fleksibiliteten. Virksomhederne må på grund af den øgede konkurrence hele tiden forandre sig, hvis de skal bevare deres markedsandele. Derfor skal de hurtigt kunne ansætte og afskedige mennesker. Samtidig er kommandovejen ændret, så mere ansvar er lagt ud til den enkelte medarbejder: det tager simpelthen for lang tid, hvis beslutningerne skal helt op i toppen og videreformidles helt ned til bunden. Medarbejdere skal selv kunne regne ud, at kunderne bedre kan lide rød end grøn i morgen. Men man kan altså ikke forklare hele ændringen af samfundet med globaliseringen alene. Den kritik af af teknokratiet, bureaukratiet og staten, som satte ind i midten af det 20. århundrede, og som forplantede sig til tressernes og halvfjerdsernes oprør, fik faktisk effekt. Indløsningen af den kritik er en anden grund til, at det hele i dag skal være så dynamisk, projektorienteret, netværksagtigt og grænseoverskridende. Det er derfor, at nogle af de gamle 68'ere klarer sig forrygende i erhvervslivet i dag: netværk er et andet ord for græsrodde, og innovativ er et andet ord for kreativ. Systemet har så at sige optaget grænseoverskridelsen i sig. Det er blevet en markedsstrategi at overskride grænser, som i virkeligheden ikke eksisterer længere.«

– Det lyder meget sjovt og fordomsfrit. Men er der ikke en eller anden grænse for grænseoverskridelserne? Det kan godt være, at det er på mode med lyserede slips på reklamebureauet, men så er det til gengæld forbudt at holde sølvbryllup?

»Selvfølgelig. Grænseoverskridelse er kun relevant for så vidt, som den skaber profit. Det er

bundlinjen, der definerer, om det er en succes eller ej. Og naturligvis er der tabere: taberen er ham, som nægter at flytte sig og insisterer på fast arbejdstid og klart definerede arbejdsopgaver. Men samtidig må man fastholde, at rollefordelingen ikke er så rigid som tidligere: for han, der er en taber i dag, har stadig muligheden for at skabe sig om i morgen. Mens han, der er dagens vinder, aldrig helt kan vide, om han er det; for der er ikke nogen, som vil fortælle ham, at det er godt nok. Det er aldrig for sent at blive en succes; men heller aldrig for sent at blive en fiasko. Det er det, som gør, at stress er blevet en folkesygdom.«

– Men hvad synes du selv om det samfund? Er det bedre end det traditionelle samfund?

»Husk, jeg er forsker, ikke smagsdommer. Projektsamfundet blander kortene anderledes end det gamle samfund. Det er skidt for nogle, men godt for andre. Den stille pige og den generte dreng, der var hamrende gode til blækregning og latin, klarer sig ikke så godt som tidligere: for folk bliver ikke vurderet efter færdigheder, men efter kompetencer. De bliver målt på den effekt, de skaber. Så måske klarer klassens larmende legebarn sig bedre. Er det uretfærdigt? Og når der opstår nye patologier som stress, angst og depression, er det så værre end det er godt, at folk ikke længere sidder fast i ulykkelige ægteskaber eller er bundet til en urimelig chef i en livstidsansættelse? Det er ikke op til mig at vurdere; eller rettere min vurdering må ligge i beskrivelsen. Men jeg vil sige, at projektsamfundet generelt er et samfund, hvor man undviger konflikt: man foretrækker

at flytte sig, fremfor at tage opgøret. Og det er i nogle tilfælde godt, men i andre tilfælde rigtig skidt.«

Smukke mennesker

Med andre ord: projektsamfundet er en drøm for dem, der helst vil være fri for autoriteter. Spørgsmålet er blot, om det virkelig kan passe, når der næppe går en dag, uden at både staten og virksomhederne synes at ville regulere borgernes adfærd stadig mere stramt.

– Forleden kunne Radioavisen fortælle, at et renovationsfirma har sendt sine skraldemænd på kursus i at tale pænt. Samt at flere virksomheder forlanger en videooptagelse af ansøgerne forud for jobsamtalen for at se, om ansøgeren har humor og et behageligt væsen. Eller måske for at se, om ansøgeren er for tyk: flere og flere virksomheder sender nemlig de ansatte på slankekursus. Og samtidig skærper staten sin kontrol med borgeren gennem Medicinprofilen, Nemkonto eller antiterrorpakken. Hvorfor?

»Det er rigtigt, at kontrollen bliver skærpet. Og fordi det sker under en borgerlig regering, er det fristende at sige, at det naturligvis må skyldes, at staten bliver et instrument for kapitalen. Så det i virkeligheden bare er et spørgsmål om, at vi skal være slanke, sportstrænede, veltalende ikke-rygere alle sammen, for så er vi god arbejdskraft. Men så enkelt er det ikke. Det er til dels derfor, men det er ikke kun derfor,« siger Anders Fogh Jensen.

Hans tese er, at æstetik i høj grad er trådt i stedet for moral i projektsamfundet.

»Det tager tid at blive enige om en moral, og den tid har man ikke i projektsamfundet, hvor man mødes på kryds og tværs med nye mennesker hele tiden. Så i stedet går vi op i æstetikken, fuldstændig som Kierkegaards æstetiker, der jo også rendte fra den ene og videre til den næste. Nu handler det om at gøre et lækkert indtryk. Fedme er ikke lækkert, så medarbejderne må på fedmekursus. Tobaksrygning er ikke lækkert, så vi skal afvænses. Vi kan godt være moralske, men så skal moralen have en lækker emballering som Max Havelaar produkterne. Eller billederne af flygtningene skal være æstetisk smukke. Det har ikke noget med moral at gøre, og man skal ikke lade sig forvirre af, at virksomhederne fabler om etik, for det er kun etik som markedsstrategi.«

– Det forklarer da ikke, hvorfor staten detailregulerer borgernes adfærd? Det gør den da ikke for at få lækre borgere?

»Nej, staten legitimerer den øgede kontrol med borgerne med et argument om sikkerhed. Jeg hørte forleden et interview med trafikministeren, som fortalte, at antallet af trafikdræbte var faldet voldsomt på få år fra 1000 dræbte årligt til omkring 300. Men som han sagde: Hvert drab er et for meget. Og det har han ret i og vil have det lige indtil den dag, hvor staten er en stor livmoder, hvor man ikke kan skære sig på noget. Alle de offentlige kontrolforanstaltninger bliver truffet i det godes tjeneste, og det gode er svært at argumentere imod. Hvordan kan man sige: Nej, jeg vil ikke scannes for brystkræft, I skal ikke sygeliggøre mig. Eller: Jeg ryger 20 smøger om dagen, for jeg vil have lov til at dø, når jeg bliver halvtreds. Du kan ikke sige nej til at være sund eller livskraftig, for det er for din skyld. Det har fået sin egen logik, og det kan ikke stoppe: for hvis vi kan leve til vi bliver 120, er det så ikke bedre end bare 100, og er 130 år ikke bedre end 120?«

– Men det handler vel ikke primært om sikkerhed som selvforstærkende logik. Hvis staten får borgere til at holde op med at ryge, sparer den jo sundhedsudgifterne?

FORTSÆTTES SIDE 4

Sænk aldrig farten

»Ja, selvfølgelig er der ofte et økonomisk rationale bag. Men ikke kun. Store, dyre, landsdækkende screeningprogrammer af raske mennesker kan ikke forklares med lavere sundhedsudgifter. De kan ikke forklares med økonomi, men nok med magtøkonomi. Programmerne øger statens kontrol med borgerne, og binder på den måde stat og borgere – og borgerne indbyrdes – sammen i et risiko/sikkerhedsforhold. Det øger sammenhængskraften.«

– *Det er da mærkeligt, at det sker under en borgerlig regering, hvor det naturlige argument er, at borgerne lever bedst i fred for statslig styring?*

»Det er en overfladisk beskrivelse af liberalismen. Den rummer mange strømninger. Liberalismens historie de sidste 200 år viser, at den fra begyndelsen har været optaget af at skabe rammer for friheden. Den skulle sikre købekraften, sikre, at markedet var frit for monopoler, og i det hele taget sikre, at borgernes frihed ikke blev krænket. Hvordan sikrer man det? Ja, man kan hævde, at offentlig overvågning af gader og stræder for alvor giver folk mulighed for at færdes frit på gaden, og man kan hævde, at mærkning af fødevarer for alvor giver folk mulighed for at træffe et frit valg på et kvalificering.«

– *Men så er der ingen forskel på Socialdemokraterne og Venstre?*

»Nej, vel? Og dog. De offentlige institutioner får i disse år mere og mere karakter af virksomheder. Man har en hovedorganisation og en masse datterselskaber, som skal konkurrere med hinanden. Her på universitetet forsøger vi at lokke studerende fra andre institutter til at tage nogle af deres eksaminer her. Det betyder, at de mest populære undervisere, som jo producerer flest eksaminander, efterhånden kommer i høj kurs; uanset, hvad deres faglige baggrund er. Og så er vi tilbage ved, at folk i dag pludselig måles på deres »kundefølsomhed« fremfor på deres forskningsresultater.«

– *Det lyder, som om man skal have stor disciplin for at være på arbejdsmarkedet i dag. Jeg bliver helt træt bare af at høre om det.*

»Det kan jeg kun bekræfte. Arbejdsgiverens pisk er erstattet af medarbejderens motivation. I gamle dage kæmpede du for fritid, i dag kæmper du for at få et arbejde. Kontrollen foregår ikke ved, at firmaet tvinger dig på slankekursus, men ved at du af dig selv kommer og foreslår det. Og du er oprigtigt overbevist om, at det er for dit eget bedste. Menneskene i projektsamfundet har ændret sig. Massen er væk. Tidligere mindede den om en dejmasse, der kunne æltes varm og gå til angreb og vælte mure. I dag shopper folk rundt mellem fagforeningerne efter det billigste tilbud: massen er en samling små kugler, der højst er forbundet af fjernsynskabler. Under pædagogstrejken i efteråret holdt jeg vejret: havde jeg taget helt fejl af samfundet? Men nej, det hele ebbede ud lige så stille.«

– *Det vil sige, at vi har omskabt os til perfekte medarbejdere?*

»Det er ikke til at sige, hvem der har skabt hvad: der er ikke en masterplan for samfundet. Men det er rigtigt, at vi er perfekte medarbejdere i den forstand, at vi i stigende grad konkurrerer om at smide vores forventninger over bord. For vi ved, at den medarbejder, der forlanger afklaring om sine fremtidsmuligheder, er en klods om benet i enhver virksomhed. Ligesom den ægtefælle, der hele tiden kræver løfte om evig tosømhed er det. Man må håbefuldt og forventningsløst se tiden an.«

– *Nu er du jo færdig med din ph.d.-afhandling om en måned. Hvad skal du så selv lave?*

»Jeg skal være arbejdsløs. Eller rettere: jeg skal videre. Ud i de mange muligheders land,« siger Anders Fogh Jensen med et stort – og virkelig overbevisende – smil.